

csata megvívására itt az alföld szívében, hol ez időben már sűrű volt a népesség s a magyarság zöme lakott, gyűjtötte és szerelte hadseregét.¹ Mert a nagy férfiú uradalmi jövedelmét legnagyobb részét arra áldozta, hogy seregeket állított fel, és tartott ki abból hazája mególtalmazása végett, nemcsak a kötelezettség mértékéig, hanem azontul is, egészen az önfeláldozásig.

16.

Hunyadi Hód-Vásárhelytől megfosztatik s ezt Bothos A. leányai kapják. — Más példák a megyéből az erőszakos birtok foglalásra. — Csáki Ferencz ellen az Ekeud-tó perében batidai, szent-királyi és kopáncsi tanúk is hallgattatnak ki. — Kakas Pál intézkedései szent-királyi birtokairól. — Hunyadi és Szilágyi rendeletei Szent-király tárgyában a vásárhelyiekhez. — Varjuhegyi, Haniki és Sáry Péter perelnek a faluért. — Kenderesi foglalja el annak felét. — Szent-király a lippai vár javadalmai közé soroztatik. — Majd Szentiványi nyeri el.

A gyermek királynak, V. Lászlónak, azonban mind erről aligha volt sejtelme is. Az ő nevében Hunyadi megesküdt ellensége, az álnok Cillei, vitte a kormányt. S így történhetett, hogy Hunyadit, ki időközben egy darabig a kormánytól visszavonult, az országnagyok világos határozata ellenére a hód-vásárhelyi uradalom birásától elütötték s azt, talán a Szekcsei Herczegekkel való rokonság címén² is, az öreg Harapkói Bothos András leányai-

¹ Varga, Szeged város tört. I. 166 és Szeg. Híradó 1870. 23. sz.

² A rokonságra nézve l. Wertner, i. m. II. 12. és Századok. 1895. 153.

nak adták, t. i. névszerint Bothos Annának, Szekesei Herczeg Pálnének és Bothos Margitnak, Bozini Gróf Györgynének, kiknek számára a Valkó, Szerém, Bács, Arad és Csanád megyékben fekvő roppant kiterjedésű Bothos uradalmak királyi adománylevelét kiadatták. Indokot erre is találtak, mert hivatkoztak Gróf Györgynek és Herczeg Pálnak Zsigmond és Albert királyok, nemkülönben Erzsébet királyné és László király irányában „sok ügyeknél, de legkiváltképen Magyarország védelménél“ szerzett hadi érdemeikre s „kitartó hűséggel“ tanúsított egyéb szolgálataikra. Mind ezek belefoglaltattak | 1455 ápr. 24. a királyi adománylevelbe s a két Bothos lány és férjeik a nagy uradalmak jogos birtokosainak jelentettek ki. A csanádvármegyei uradalomnak ezek voltak alkatrészei: Batonya, Bat-tornya, Király-hegyese, Vásárhely, Hold, Tarján, Tomerkány, Sámson és Donát-tornya.¹

Különben vidékünkön ez időtájból a jogtalan birtokszerzés más esetei is fordultak elő. Így a megye alispánja, Serjéni Orros György, az aradi káptalan előtt óvást tesz a Szuhay | 1444 testvérek ellen, mint a kik a Csanád megyei Serjén és Szőlős falvak felét magoknak elfoglalták,² viszont Teleki Varjasi Miklós nevezett Orros Györgyöt és testvérét panaszolja be Hunyadi János előtt a miatt, mert ezek az ő fejér-figedi pusztai birtokukra tették kezöket, sőt arra királyi adománylevelet is eszközöltek magoknak.³ Hunyadi rövid határidőt tűz ki a feleknek,

¹ A. Bothos-lányok javára szóló adománylevel az Orsz. lt. Dlt. 14942. sz.

² Gr. Sztáray oklt. II. 360.

³ U. o. 361—2.

hogy jogaikat a királyi ítélőszék előtt okirataikkal igazolják, egyébiránt nevezett alispán iránti jóindulatát pár hónap múlva azzal tanusítja, hogy őt hűséges és költségbe kerülő szolgálatai által szerzett érdemeiért a maga, Tótiban fekvő jószágával ajándékozza meg.¹

Még nagyobb feltűnést keltő erőszakosság volt az, melynél a mi határunk lakosai is tanuskodásra hivatnak fel. Az eset nevezetesen az volt, hogy Csáki Ferencz, Bihar megye és a székelyek főispánja, révkanizsai (ma Török-Kanizsa) tisztei, Panasz Sáfár és Csepi Péter, nagyobb számú kanizsai fegyveres jobbágysággal az ugyan csak Csanád megyei Keresztur (ma Rác-Keresztur) határában eső Ekeud nevű halastavat, mely Átilla prépost és a csanádi káptalan tulajdona volt, a múlt évi decz. közepe táján; épen akkor, mikor 1449 abban két kanonok is halásztatott, ezek elkergetésével, hatalmasul elfoglalták, a tóból „tömén-telen mennyiségű halat kifogdostak s ezzel a káptalannak 60 arany forintra becsülhető kárt tettek“. Átilla prépost tehát kanonok társaival együtt az erőszakoskodó Csákit az épen Kecskeméten tartózkodó Hunyadi kormányzó előtt bepanaszolta. Hunyadi Csanád vármegyéhez azonnal rendeletet küld, hogy a kérdéses terület szomszédságában lakókat s a megyebeli nemeseket mielőbb, a helyszínen tartandó törvényszék elé állítsák s a kinevezett királyi biztosok s az aradi káptalani megbízott jelenlétökben az ügy állása felől hit alatt hallgassák ki, Csákit a kérdéses tó birtokából már előre vessék ki, a káptalant, mint jogos tulajdonost, annak birtokába igtassák vissza, abban bárki ellen óltalmazza meg, eddigi káro-

¹ U. o. 366.

sodását fizettségük meg s magát Csákit a királyi ítélő táblára, máj. 1-re, idézzék meg. Az aradi káptalan tehát, mely a törvényes eljárást vezette s arról a bizonyítványt is kiállította, Márton kanonokot, ki a szomszédos Zomborról származott, bízta meg ez ügyben való eljárással, a ki Taddi Jánossal, a királyi biztosok egyikével, tartotta meg ez ügyben a helyszíni vizsgálatot, melyre Telegdi Miklós főispán Csákit s a megye egész nemességét is meghívta. Csáki, a mint előre is kijelentette, a vizsgálaton nem jelent meg. A szomszédos helyek (Szent-Ivány, Gyála, Tértvár, Tadd, Oroszlámos stb.) birtokos urainak vallo-másaiból kiderült, hogy a tó jog szerint csakugyan a káptalant illeti, de Csáki nem törődve ezzel, az erőszakoskodást tisztjei és jobbágjai által elkövette s két hónap óta folytonosan halásztatott abban. E körülmény a mellett tanuskodik, hogy az Ekeud igen nagy víz lehetett, a mint-hogy a régi térképek és a jelenkori lejtmezési adatok¹ szerint a Tisza és Maros ezen zugát hajdan rengeteg vizek borították, melyekből azonban korunkra már csak a szőregi tó maradt meg. Ez ártér a zombori határ laposain és erein át a mai Torontál megye egész északi részét, mely az időben Csanád megyéhez tartozott, magában foglalta, tehát Csanád környékét is, sőt annak a Maros északi oldalán is folytatása volt, hol az időben a Csákiak ősi birtokai voltak, úgy hogy azzal a lelei és tápéi rétségeknél fogva a mostani vásárhelyi határ vizei is összeköttetésben állottak. Hogy a tengernyi vízfelület hogyan volt felosztva a halászás és nádvágás tekintetéből

¹ Ez utóbbiak Katona Antal Torontál megye csatornázási tervezetének átnézeti rajzában vannak felrakva.

a községek földesurai közt, csak maguk az urak és a helyszínen járatos jobbágyok tudhatták, mely utóbbiak a halászok szokása szerint hihetően a távolabbi részekről is koronként ellátogattak ide.

Ezért volt szükség a megyebeli nemesek és a határunkbeli földesurak és jobbágyok tanuskodására. Kihallgattattak egyebek közt: Bathidáról Domokosfia Mihály; Szent-királyról Kenyeres Márton, Imre, Szent-királyi Kakas Pál alügyésze, Kopáncsról Nagy Tamás és János.

A vizsgálat következtében Telegdi főispán a prépostnak adott igazat, őt a tó birtokába nyomban visszahelyezte, Csáki embereit pedig annak bitorlásától eltiltotta. Azonban ezek másnap erőszakot alkalmazva, újra elfoglalták a tavat, miért is a főispán Csákit az ország kormányzója elé idézte meg.¹

Imre alügyész Szent-királyon, kiről az imént emlékeztünk, valamint az ottani uradalmi tisztség általában, nem sokára urat cserélt, a miatt, hogy Kakas Pál nemzetsége kivesző félben volt, mert fia, János, még atyja életében mag nélkül elhalt. Pál tehát a maga jószágait halála esetére Haniki János nádori ítélőmesterre és Sáry Péter székesfehérvári örkanonókra, Hunyadi kormányzó kancellárára s ezek testvéreire hagyta, kik Pál halála után nem mulasztották el a kir. adománylevél megszerzését s az örökségbe magokat hamarosan be is igtattatták. Egy héttel később azonban Varjuhegyi Német Kromperg Lőrincz, Tolnai Deák Bereczk és Lusoni Deák György ugyanazon javakra szintén adománylevelet nyertek a gyermek királytól s a beigtatással ők is gyorsan és pon-

¹ A vizsgálati jkv. 1450. január 31-ről, Orsz. lt. dl. 29489. sz. a.

tosan elkészültek. Ellenmondó egy alkalommal sem jelentkezett. A korábbi adományosok érdekszövetségébe Kakas Pál özvegye, Zsófia asszony is tartozott, ki időközben Kenderesi Balázshoz ment nőül s a ki egyszersmind testvére volt Hanikinek. De mindez mit sem használt volna, hogy ha Sáry Péter a későbbi adományosokkal szemben áldozatra nem szánja el magát. A kanonok kancellár tehát a szép szó mellett elővette

11. Hunyadi János pecsétje.¹

erszényét is s Lőrinczet és érdektársait rábirta arra, hogy a nevezett javakat vételytársaiknak szép szerivel bocsássák át. Ezek pedig ekkor Palóczi László ország- | 1455 febr. 10. bíró előtt egymás közt mingyárt meg is osztottak a birtokokon, egyszersmint megegyeztek egymás közt abban is, hogy ha bármelyiköket az ekkép'

felosztott jószág birtokában a Kakas Pál rokonai, vagy bárki is akár törvény útján, akár más móddal megtámadná, a felek kölcsönösen támogassák egymást a törvényben, vagy azon kívül, egyik fél se kössön a másik tudta nélkül egyezséget, sem semmi intézkedést ne tegyen a birtok felől s hogy ha végre bármelyik félnek magva szakadna, utána teljes joggal a másik fél örö-

¹ Fraknói, Mátyás király cz. művéből.

köljön. A magszakadásra különösen azért kellett gondolni, mert az időtájon dult kontinen- | 1454 sünkön a nagy pestis, melytől senki sem érezhette magát biztonságban.¹

A dolgok ily állásában Hunyadi János földesúr, az ország főkapitánya, ren- | 1455 szept. 8. deletet küld Hód-Vásárhely város birájának, esküdteinek s többi ott lakó népeinek és jobbágyainak, hogy Szent-királyt, melyet ő korábban általuk „Zsófia asszony kezéből kivéttetett s maga számára elfoglaltatott“, most hozzájuk egyenest e célból küldött tisztje, Oláh János, jelenlétében bocsássák vissza az asszonynak és birtokos társainak.² Hunyadi ezen intézkedése és a Varjuhegyiekkel kötött kiegyezés azonban együttvéve sem volt elég arra nézve, hogy az új földesurakra nézve a zavartalan birtoklást biztosítsa. Hunyadi ugyanis a megújult török háborúval lévén elfoglalva, nem volt képes érvényt szerezni rendelőtének. Varjuhegyi pedig hűséges szolgálatai következtében az udvarnál befolyásos ember lehetett s erre támaszkodva mind ő, mind testvére Gáspár továbbra is ragaszkodtak a Kakas-féle birtokokhoz. Végezetre Hód-Vásárhely város sem akart tudni arról, hogy a vele szomszédos Szent-király falut birtokából kibocsássa. Varjuhegyi és Hani-kiék tehát Szilágyi Mihály országkormányzó előtt pörre vitték ügyöket s az ítélet | 1458 jan. 27. akkép' hangzott, hogy habár a szóban levő javak Varjuhegyiéknek adományoztattak is: de az azokról való lemondás miatt ezek azokhoz minden jogukat elvesztették, úgy hogy azok

¹ Győri tört. és rég. füz. 1863. I. 90.

² A levél másolata a müncheni áll. ltrból a Békésvárm. muz. ltárában Haan L. szives közlése.

most már Hanikiékat és Sáryékat illetik, annyival inkább, mert ezeknek királyi adománylevelök szintén van azokról, s ezeket is beigtatták azok birtokába szintén minden ellenmondás nélkül.

Pár hóval ez ítélet meghozatala után a kormányzó szigorú parancsot küldött | 1458 márcz. 30. dött a vásárhelyieknek, hogy Szent-királyt tovább elfoglalva tartani ne merészeljék, hanem azt tartozékaival együtt minden vonakodás nélkül azonnal bocsássák át Hanikiék birtokába.

Azután, hogy ezen leveleket Szilágyi kiadta, Hániki János nádori ítélőmester nem sokára elköltözött oda, a hol már igen kevés birtokra van szükségünk, a Kakas-féle jószágokról szóló levelek pedig az elhunyt testvérének, Gáspárnak jutottak kezébe, ki azokat Sáry kanonoknak nem akarta kiadni. A kanonok, kit időközben Mátyás király titkárává és királyi személynökké tett,¹ e miatt panaszt tett s Budára Palóczi | 1465 márcz. 31. László országbíró elé idéztette Gáspár urat, ki is ez alkalommal az okleveleknek másolatban kiadásához készséggel hozzájárult s ily czélból azokat Palóczinak át is adta. Hogy mi czélja volt a nagy befolyású kanonoknak ez iratokkal, azt egy későbbi oklevélből láthatjuk, melyet négy évvel később szintén a | 1469 márcz. 5. nevezett országbíró adott ki. Ebből azt érthetjük, hogy Sáry ismét pert kezdett a Kakas-féle birtokokért s ezúttal egyik korábbi osztályos társa, a nagy birtokú Kenderesi Balázs ellen, kit Sáry az országbíró törvényszéke elé Budára azért idéztetett meg, mert Balázs úr a birtokok felét kezénél tartotta s azokat a kanonoknak átengedni

¹ Fraknói a Századokban, 1898., 769. (hol Sáry életrajzi adatai olvashatók).

nem akarta. Hogyan jutott a felek közt ennyire a dolog? s mi lett az újabb per kimenetele? nem tudjuk, mert erről irás nem maradt fen s mert Palóczi ez évi privilégiumos oklevele csak annyit tartalmaz, hogy az ekkép' megtámadott Kenderesi jogai őltalmára a Sáry által felmutatott oklevelek párját kérte magának kiadatni, minek az országbíró eleget is tett.¹

Különbén pedig időközben nagy változás állott be Szent-királyra nézve, mely a peres úton megszerzett okiratok értékét jóformán megsemmisítette. A falu nevezetesen a koronára szállott vissza, úgy hogy annak tulajdon jogától a peres felek mind annyian kivétel nélkül elestek. A hely egyelőre a lippai vár tartozékai közé soroztatott. Minthogy a vár tulajdonosa, Szilágyi Mihály, egy személyben az ország kormányzója is volt, valószínű, hogy e dologban ő intézkedett az alatt, míg Mátyás át nem vette a kormányzást, mit róla annyival inkább feltehetünk, mert neki vármegyénkben különben is voltak birtokai. (Diós, Horogszeg, Szöllös, Hollós és Hegyes²). Szilágyi azonban nem sokáig örvendhetett Szentkirály bírásának, mert Mátyás király épen Szilágyi aláírása mellett a falut Lippától | 1460 máj. 26. csakhamar elszakítja s „addig is Szentiváni Mihálynak adja, míg erről más birtok által gondoskodhatnék.“³

¹ Palóczi országbíró eredeti oklevele hártján, függő pecséttel, kissé romladozott állapotban, egyébként a per összes iratait magában foglalja, a gr. Károlyi lt.-ban 42. fiók 42. sz. (Az oklevelek nagyobb részét Géresi is közli, Károlyi lt. II. 283—317. ll.)

² Csánki, M. o. tört. földr. I. 715.

³ Mátyás király adománylevele Szilágyi útján kiadva, Orsz. lt. acta post advoc. mort. 35—41.

A falu bírásától tehát Szilágyi is elesett, a ki különben nem sokára ez után a török elleni harczban Szendrő alatt életét is elveszítette. Sáros kanonok földesurasága azonban nem | 1461 szűnt meg teljesen e vidéken, mert neki nemcsak Böldön és Hékedén voltak egy idő óta birtokai, hanem néhány év mulva fivéreivel | 1465 együtt a garamszentbenedeki apátságtól Csanyt és Ságot is megszerezte.¹

17.

Hód-Vásárhelyet a király Hunyadi Jánosnak visszaajándékozta. — Az erről szóló oklevél lényeges tartalma. — Özvegye és Szilágyi Mihály öröklik a Hunyadi-féle birtokokat. — Az államfők gyakori tartózkodása az alföldön. — Mátyás király tiltja a vásárhelyieket Szent-király elfoglalásától. — A város újabb hatalmaskodása. — A király szigorúan megfenyegeti a várost. — Ennek mentsége. — Intézkedés a határ kiigazítása tárgyában. — G. Horváth Gergely, mint a város új földesura, ennek ellenszegül. — Egyezés Horváth és Szentiványi közt. — A király elajándékozgatja itteni javait: de édes anyja ez ellen tiltakozik.

Városunk földesura ez időben Mátyás, az ifjú király volt, ki időközben elhunyt atyjának-itteni birtokait kezénél tartotta. Azokat t. i. már Hunyadi János visszakapta, mert V. László király belátva, hogy minő igazságtalanságot követett el e jószágoknak a Bothos-család részére történt adományozásával, csakhamar megváltoztatta akaratát s az ország főrendeinek tanácsára új adománykép' a

¹ Knauz, A garamszentbenedeki apátság 1890. I. 247.